

něco, k čemu se nechťi nebo nemohou otevřeně hlásit, a tak kolísají: vyznávající zakrývají a zastírající nedovedou se rozloučit s lahodnou pravdou. A v daném případě to asi bylo i věci eti o návštěvě pomlčeti.

III.

1. V životě i dile Sandové tohoto kolísavého, vrtkavého a neupřímného postupu máme, zvláště v choulostivějších věcech, dokladů celou řadu. Sandová totiž byla v podstatě jistě poctivě idealistní povaha. Nejprísnejší posuzovatel sotva jí upře, že patrně vždy měla nejlepší vůli konat jen a jen dobro. Ale ať už z kterýchkoli příčin, byla stržena romantickým proudem doby ve vír vášně, ten ji unášel, ona ani toho necítíc tím se měnila z klidné, dobré, ba mateřské povahy ženské v nelitostnou, skoro bezcitnou, nikdy neukojenou litiici vášně, která stále vyhledává muže, lehce se od nich rozlučuje nedbajíc společenského řádu, mravního zákona, naopak v důsledku sentimentálních doktrin rousseauovských tak uvolněnou ve všech závazcích „lásku“, přirozený prý to „zákon boží“, povýšila na jediné pravidlo anarchistického života milostného.¹

Ale Sandová tím sama hrozně trpěla. Časem se probouzivala z tohoto opojení a mravní mdloby; ba někdy se jí i v extasi a rozletu milostném ozval výstražný hlas, leč nadarmo a pozdě. Čím byla chladnějšího temperamentu, přitom však citovější, přemírné něhy i prudké energie, tím jen jsou ostřejší dvihy a klady bouřného jejího života, tím větší rozpory, ideové i lidské.

Hudební skladatel F. Liszt se o ní brutálně vyjádřil: „Sa connaissance n'est plus à rechercher depuis que sa maison est devenue un omnibus“ (cit. Vincent 104). A jeden z posledních jejích milovníků, jemný a zdržlivý F. Chopin, podle zápisků Delacroixových, řekl: „La chère Mme S. aura encore beaucoup d'aventures dans sa vie avant de vieillir, il lui arrivera encore

¹ Trpěla, jak to lékařsky zvou, „anafrodisii sexuální“. (P. Michaut Chronique médicale. 1904, 428). Literárně a ethicky o případu jedná hlavně L. Vincent, *George Sand et l'amour*. 1917 (tu citován Michaut 400/1) a L. Maigrón, *Le romantisme et les moeurs*. 1910 (zvláště str. 76 a n., 246 a n., 390 a n.).

beaucoup de belles choses et de vilaines aussi“ (ib., 94). Předpovídal dobře, ještě r. 1866, kdy Sandové byla 62 léta, nového milence přijala i ledově odstrčila. Výroky obou slavných hudebníkův, žel, nebyly bez oprávnění. Jaký byl stav Sandové za doby jejího květu v otázkách vztahů mravních, ukazuje její dopis důvěrníku Sainte-Beuveovi (z 25. VIII. 1833). Žena netřicetiletá bouří se proti společnosti, protože soudí její chování a vykládá: nedbá prý mnoho veřejného mínění, nicméně je nucena, tak píše, objasňovat některé věci. Když se totiž veřejné mínění obracelo proti ní, podávala k románům literárním i životním dodatky nebo opravy v nejrozmanitějších formách, buď jako nové knihy nebo jako nová vydání i jinak. A dodává, prý se o ní řekne, že je „nestálá a blouznivá“, že přechází od muže k muži: „Peu importe pourvu qu'on ne dise pas que mon lit reçoit deux hommes dans le même jour“. (Vincent, 199). To by byl hrozný doklad nejvyšší mravní otrlosti, kdyby v tom nebylo velmi mnoho romantického poblouzení prudce smyslné bytosti ženské, která snad cítí méně zodpovědnosti za svá velká slova, jimž zvykla v nespoutanosti romantického odboje proti tradičním hodnotám mravním, než za své skutky.

A pokračující doznává, že nebude dotčena tím, nebude li pochopena, že však nechce být „tupena, urážena, snižována.“ Vidno, nebyl jí tedy přece jen soud společnosti o její mravní hodnotě tak úplně lhostejný. Cítila, že je to zároveň i jakýsi soud mravní a s tím by se byla patrně ráda vyrovnala docela smírně.

Nedlouho potom totiž obrací. Tu zmíněné již probuzení naznačuje právě také list Sainte-Beuvovi, jiný list z konce března 1835, kde Sandová trpce želí, že byla stržena ve vír vášní¹: „Maudits soient les hommes et les livres qui m'y ont aidée par leurs sophismes“ (ib., 108). A hned potom též obrací, pro sebe už také omlouvajíc předešlý život bouřný potřebami uměleckými, jako by činila rozhodné pokání; píše Lisztovi (5. V. 1836): „La vieillesse vient... Le besoin de grandes émotions est satisfait outre mesure“ (ib., 197). Rozpoznává i stav, v jakém se octla,

¹ V době blízké v románě „Leone Leoni“ (1835) Julie zvolá: „O matko má, jak hluboko padla tvá dcera“, sotvaže poznává, co s ní zamýšlí Leoni, že se totiž stává vlastně chotí dvou mužův.

i jeho příčiny; touží po jednom muži-záchraně: „Si je pouvais être sous la domination d'un homme, je serais sauvée“ (ib., 107). Ač byla napřed rebel společenského řádu mravního, chce mu učinit zadosť k vůli dětem, jak píše v témž listě: „Je voudrais donner à mes enfants une vieille mère respectable“ (ib., 63), což podtrhávám.

Nedivno arci, že prudký život rozkošnický, jemuž se asi bránivala hledajíc trvalé štěstí a plné ukojení, jichž nedocházela ovšem, i zklamání z něho a lítost vedou ji k náhlým ideovým kontradikeím i srázným rozporům vnitř ve vlastní duši a v poměru k sobě samé, a tak na konec ke lžem. V dopise k příteli Chopinovu, Grzymalovi, ježž nutno položit do jara r. 1838, právě v milostné souvislosti píše, že bude musit „lhát jako ostatní“ (Vincent 180, 190)¹, ač dopis je pln myšlenek o sebeobětování, o snaze a ochotě přispět k blahu muže, na nějž, když se právě začal stýkat s jinou, zamířila její nezkrotná touha. To obrátila i na svůj život. V kresbě „Elle et Lui“ (RddM. 1859), kterou po smrti Mussetově sebe jen chce zkrášlit v poměru k němu, Thérèse, což je sama Sandová, líčí s vědomím, že je tak plně oprávněna, jak se vždy prý dovedla obratně uhnout, aby nemusila nijak přiznat svůj soukromý život (26/7). A ve spisku „Sketches and Hints“, už titulem tak výmluvném, přímo radí, aby lidé skrývali vlastní podstatu (cit. Vincent. 203). A Sandová také tak jednala. Badatelé, kteří si váží jejího nadání a nejsou vůči ní nijak nepřívětivě zaujati, shledávají všude v jejích vzpomínkách „tajnůstkařství a přetvářku“ (P. Toldo, G. Sand et ses romans, m. u. 43, 1915, 176). A zkoumatelka, která vyzbrojena metodickou přípravou a jako žena oprávněna kriticky souditi, L. Vincentová, dospívá názoru, že Sandová byla neupřímná nejen v tom, co se týkalo jejího soukromého života, jak se myslívá, nýbrž i v jiných věcech privátních i směle popírávala bezpečná fakta a důvodné obžaloby². To vše vhodně a jasně osvětluje i stilisaci vzpomenu-tého dopisu Podlipské a dává plné oprávnění našemu rozboru.

¹ Je vais être forcée de mentir comme les autres.

² „Non seulement George Sand n'a pas dit toute la vérité sur sa vie privée, mais elle a protesté énergiquement contre des faits certains, contre des accusations méritées“ (ib. 176), podtrhuji. A vykládá ji tak: „La soif du plaisir

2. Než teď, aby bylo patrné, že není ničím ojedinělým rozpor v tvrzení Sandové o jejím pobytě v Čechách, jak jej nacházíme v dopise Podlipské a v předmluvě k Žižkovi, běží o něco jiného. Vzpomenouti totiž třeba, do jakých ideových protikladů se dostala svým životem, jaká ustavičná kolísání, jaké stálé a naléhavé opravy bylo jí podstupovati, jak musila co krok uhlazovati nebo usmiřovati svá konání nebo své projevy a konečně jak jí bylo usilovati, aby přivedla na jinou míru nebo postavila do nového světla, co více, trvám, pod tlakem proudu, do něhož se nechala strhnout, než pod impulsem vlastní povahy, vykonala, napsala nebo řekla. Toho jen několik výmluvných příkladů.

Tak autorka bojovných románů feministických, v nichž vždy cizoložný milenec byl glorifikován, kdežto manžel postaven do černého stínu, a v nichž čtenář nejednou nalezl manželství prohlášeno otroctvím, táž autorka ve svých člancích z r. 1848 (*A propos de la femme dans la société politique*) proti dřívějším názorům houževnatě brání tradiční formy manželství. V listech k vlastní dceři, ač sama dávno rozvedena, když i dcera chtěla jíti od muže, jež už nemilovala, za vlastním štěstím, mocně tomu odporuje, soudíc, že i v nedobřím manželství třeba setrvat, protože má své pouto a v tom ustálení. Žena spisovatelka, která dříve zbožšťila vášeň, stále plna touhy, r. 1866 v listě z 22. listopadu G. Flaubertovi kajicně přiznává, že čistota má v sobě cos dobrého (Vincent 138).

amena donc la déformation de cette nature riche de qualité éminente. Le désir de la volupté passa chez elle à l'état d'obsession. Moins elle la rencontrait, plus elle s'acharnait à sa poursuite. La courtisane ne vit que pour jouir, George Sand n'a vécu que pour désirer (213)... Son caractère enfin, sous la pression de ses désirs inassouvis, a perdu sa franchise naturelle; elle a dissimulé avec soin la plupart de ses aventures pour cacher les plaies de son âme; elle a souvent trompé sur ses véritables sentiments afin de satisfaire sa curiosité (214). Kam až tak dospěla, ukazuje tento fakt: r. 1833 jede s Mussetem do Benátek; pro muže, jemuž oznamuje svůj příjezd z Paříže do Nohantu, předpokládá v listě z 30. listopadu, že jede léčit svůj reumatismus, jímž právě ten rok mnoho prý trpí, chce mu doma nechat děti, zvláště dcerku, která prý by tu dlouhou cestu nesnesla, ... nic prý nechce jednat bez jeho mínění a končí list: Je t'embrasse (Spoelberch de Lovenjoul, *La véritable histoire de „Elle et Lui“*. 1897. 58 a. n.), k listům z Benátek (z 5. III. a 6. IV. 1834) potom pro klamaného muže připsujíc: Je t'embrasse de tout mon coeur (!). A obecně je známo, co byla i jak skončila tato benátská epizoda.

Ba svá vlastní četná životní dobrodružství, na nichž si zakládala jako na výbojích nového života, později své důvěrnici a žačce paní Juliette Adamové omlouvá dobou, literaturou, filosofickými¹ směry, jako saint-simonism atp. (Vincent 148 a n.)

Odtud si vyložíme změny, jež Sandová podniká v nových vydáních svých děl. Tak jedno z nejslavnějších, „Lélia“ (1833), první velký výkřik neukojitelnosti vášně a neslučitelnosti její s čistými aspiracemi duše, v novém vydání (1839) mění potlačující silné výrazy realistní, zjemňuje scény, zvláště ty, které vyvolaly ostré a nepřiznivě kritiky, zladí i také závěr (Vincent 11). Vše² nasvědčuje tomu, že Lelii je vlastně Sandová sama. Také všechny prvnější její romány jsou prostě ohlasy jejich životních osudů.

Ale ve svém vlastním životopise „Histoire de ma vie“, psaném v l. 1854/55 (IV. 174—179, éd. 1879), o němž sama doznala, že v něm není celá pravda, chce Sandová vykládat „Lelii“ jako zosobnění pochyb, zoufalství a skepse století i nenávisti k smyslým mužům, krátce ráda by, aby se věřilo, že je tu už v koncepci podložena filosofická myšlenka. Prý se vykládala jednotlivá místa psaná s nejjistšími úmysly jako místa kluzká³, kdežto pisatelku

¹ Nesouhlasím proto s těmi, kdož chtějí vykládat život Sandové jenom jako život ženy nenormální; tou se teprve stala, a jistě nejedna žena, dobrá a řádná matka, ušla podobnému osudu, že byla ochráněna, aby v mládí, jako se stalo Sandové v 26 letech, nepřipadl na ni jistý druh svůdného milence. Nejsou jen nemoci organické, jsou i nemoci získané nebo naočkované; to nesmí ti vykladači zapomínat. Tak jen nenormálností ji vykládá (tendenčně?) i střizlivý jinak James Huneker (F. Chopin. Der Mensch, der Künstler. 1914. Něm. překlad L. Lorme, H. Glücksmann), pravé: Die Sand war das Produkt anormaler Kräfte, sie selbst war anormal und ihre geistige Tätigkeit war es ebenfalls, wenn sie auch keine ewigen Typen in der Romanliteratur geschaffen (44), což ovšem je daleko zdůvodnění.

² Les lettres à Sainte-Beuve, à Musset, à Pagello, à Michel, à Zoé Leroy, l'Histoire de ma vie, nous révèlent une G. Sand de tempérament semblable à celui de Lélia (Vincent. 87).

³ On voulut voir des portraits dans tous les personnages, des révélations personnelles dans toutes les situations; on alla jusqu'à interpréter dans un sens vicieux et obscène des passages écrits avec la plus grande candeur, et je me souviens que, pour comprendre ce que l'on m'accusait d'avoir voulu dire je fus forcée de me faire expliquer des choses que je ne savais pas (ib. IV. 176), podtrhuji, neboť to vyvolalo zvolání Vincentové: C'était vraiment exagéré de poser, pour avoir été, en 1833, une petite pensionnaire (s. u. 37).

prý tehdy zaměstnávaly myšlenky sociální, otroctví ženy, smutek, ubohost a beznadějnost i vady společenského prostředí atd. Ale dvacet let předtím v soukromých listech mínila jinak.

R. 1833 v dopise F. Rollinatovi (cit. W. Karénine, G. Sand. *Sa vie et ses oeuvres*. 1899 a 1912. I. 430) mluví o knize, o níž prý už ani neví, jak ji psala, vybízí adresáta, aby četl klidně, rozvážně, co ona psala „duší plně zaujatou vlastní bolestí“, a tak prý najde tajemnou nit, pozná, že „Lélia est mon âge mûr“ (srov. i list témuž z 26. května t. r., I. 246). A téhož roku píše Sainte-Beuveovi, že si sama ani dosti neuvědomila, že jest „absolument et complètement Lélia“ (cit. Vincent. 43). I po třech letech, kdy své vypravování nově upravovala, píše v psaní z 21. srpna 1836 sl. Royer de Chantepie o Lélii, kterou tato prý posoudila shovívavě, že „do ní vložila ze sebe více než do kterékoliv jiné knihy“ (Corr. II. 25). Však také „Lélia“ je ohlasem vztahů Sandové k Mussetovi na jedné straně a k Michelovi, jejímu obháječi v rozvodovém procesu, na straně druhé. Jenomže sotva si spisovatelka ze zpráv a posudků o své knize uvědomila, že „Lélia“ příliš prozradila z jejího života, vydala hned roku následujícího knihu „Le secrétaire intime“ (1834), jež má být první protiváhou a zmásti čtenáře i veřejné mínění¹.

3. Není radostné probírat analogické skoky a nedůslednosti, jež vedou ke zkřivování skutečnosti, nepravdám a lžem v životě spisovatelčině. Co tu vše lze potom o této tak nadané ženě připomenout a doložit v její historii s Mussetem a Pagellem, o jejich tenatech rafinovaně² políčených na Chopina, zatím co se v nich ještě třepal Mallefille, a z jiných okolností života! Nešťastná ta žena, jako každá jiná, jakmile začne žít scestnou vášní, jme se

¹ To obšírně doložila L. Vincent, s. u. 227—242.

² Vzpomenutý list příteli Chopinovu K. Grzymałovi; pro něj chce ruský životopisec Sandové Vladimír Karenin, což je pseudonym ženy, k čemuž však nebude přihlížeti (Karénine, George Sand. III. 43), odporovat mínění o pokrytectví Sandové, odtud shledávaje, že byla úplný „honnête homme“, ježto prý takové upřímnosti, jako ona tu, nejsou schopny ženy; pro jiné ten list je však „monument d'impudence et d'inconscience“, k čemuž silně ukazuje i podrobný rozbor (Vincent 182—197). A P. Toldo o něm praví: „C'est ce qu'un comptable appellerait „partie double“ (ib., 43. 183).

křivě mluvit, aby věci nastrojovala ve zdánlivou pravdu, a lhát bez odpovědnosti k sobě samé, beze studu, ba i cynicky. Jediný příklad tu jistě dostačí. Když se mezi ní a chotěm Dudevantem lámala harmonie, vlivem její vlastní nevěry (Vincent 177), napsala dne 8. listopadu 1825 muži dopis, kde se v kruté sebeobžalobě doznávala jen k platonské lásce k Aurélienovi de Sèze. Literární kritik Doumic přirovnává (s. u. 50) tento list k proslulému přiznání paní de Clèves, která proti lásce v ní klíčeji žádá za pomoc a ochranu svého muže, jemuž zůstala stůj co stůj věrná. Zřejmě kritický omyl. Když pak za procesu Sandové o rozvod (26. VII. 1836) ten dopis její byl čten obhájcem Michelem, lidé slzeli. A přece v rukopisném spisku „Journal intime d'Aurore à Aurélien“ přiznává se sama, že toto psaní nepsala z lítosti, nýbrž z *nutnosti* (Vincent 177)¹. To je jasné. Chvilky otevřené důvěrnosti prozrazují, jak na druhé straně dovedla Sandová mistrně užívat „dissimulation“ (Vincent 176)², obratné přetvářky. A byla si toho dokonce vědoma, v „Lelii“ aspoň (I. 298) pravi o básnicích, že mohou vyznávat krásu, již jejich srdce není vzňato, být nadšeni věcí, za niž se nebíjí.

Z toho ze všeho je zcela bezpečně patrné: *soukromý* projev Sandové z r. 1865, který jaksi „popírá“ její pobyt v Čechách, ale je v rozporu s jejím starším projevem *veřejným* z r. 1843 (resp. 1842), který zase pobyt ten dosvědčuje, nemůže mít žádné průkazné síly, zvláště vzhledem k psychologii autorčině a podle jejich zvyklostí ve psaních, aby se z něho mohlo usouditi, že Sandová v Čechách nebyla. Vzájemný vztah obou projevů naopak *svědčí pro její návštevnu na české půdě*.

IV.

1. Jaká jsou druhá svědectví o jejím pobytu, v první řadě zpráva Karoliny Světlé v jejích literárních vzpomínkách? Již

¹ Jinde se o tom nejnovější kritik vyjadřuje tak: „... cette fameuse lettre n'avait point été dictée à Aurore par le repentir et la tendresse, mais par les simples convenances, pour sortir d'une situation difficile et sauver les apparences.“ (L. Vincent, G. Sand et le Berry. Nohant. 1919. 255.)

² L. Vincent shrnuje: Elle excelle à dérouter la curiosité du correspondant ou du lecteur par des termes vagues, des mots à doubles sens, entendus seulement de ceux qui tiennent le fil conducteur. 103.